

MARAŞ, URFA VE ANTEP'İN İŞGALİ ÜZERİNE ERZURUM'DAN ÇEKİLEN PROTESTO TELGRAFI

Doç.Dr. Dursun Ali AKBULUT *

Mondros Mütarekesinden sonra İtilâf Devletleri, daha önce kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalara uygun olarak Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladılar. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılar mütareke hattını aşarak Türk topraklarına girdiler. Güneyde, İngilizler, Musul, İskenderun, Antep, Maraş ve Urfa'yı, Fransızlar da Antakya, Dört Yol, Mersin, Tarsus, Adana, Ceyhan ve Pozantıyı işgal ettiler¹. Esasen her iki devletin Anadolu'daki nüfuz sahaları, Genel Savaş içerisinde gizli olarak yapılan üçlü ve ikili anlaşmalarla tesbit edilmişti. Anadolu ve Orta Doğu'nun paylaşılmasıyla ilgili ilk anlaşma İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 26 Nisan 1916 da yapılmıştı. Buna göre, "Rusya, bağımsız bir Arap devleti veya Arap devletleri konfederasyonu kurulmasını ve Suriye, Kilikya ve Mezopotamyanın İngiltere ile Fransa arasında paylaşılmasını kabul ediyordu. Buna karşılık, Erzurum, Van, Bitlis vilâyetleri ile Van'ın güneyinde Fırat, Muş ve Siirt vilâyetleri arasında kalan toprakları ve Trabzon'un batısında sonradan tesbit edilecek bir noktaya kadar Karadeniz kıyılarını Rusya alıyordu."² Bu anlaşmadan sonra, 16 Mayıs 1916 da bu defa İngiltere ile Fransa arasında aynı gayeyi hedef alan bir başka anlaşma yapıldı. Sykes-Picot anlaşması diye de bilinen bu anlaşmaya göre, Fransa, Musul, Halep, Hama, Humus, Şam ile Adana-Mersin bölgesini alıyor, Akkâ ve Hayfa limanları ile Bağdad-Basra arasındaki bölge İngiltere'nin oluyordu. Kısacası Akkâ-Kerkük hattının kuzeyi, Fransız, güneyi de İngiliz nüfuz sahası olacaktı.³ Fakat Suriye, böylece İngiltere tarafından hem Şerif Hüseyin'e ve hem de Fransa'ya vadedilmiş bir ülke durumuna

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1983, s. 31 vd.

² Dr. Fahir H. Armaoğlu, Siyasal Tarih Dersleri 1789-1919, Ankara, 1961, s.583-584.

³ Armaoğlu, s. 585-586. Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul, 1983, c. II, s.384-385. Doç.Dr. Ömer Kürkçüoğlu, Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908-1918), Ankara, 1982, s.101 vd.

düşmüştü⁴. Üstelik, Fransaya vadedilmiş bulunan bölgenin bir kısmı şimdi İngilizler tarafından işgal edilmiş olduğundan, İngiltere girdiği bu yerlerden çıkmak niyetinde görünmüyordu. Dolayısıyla Suriye'nin Fransa'ya bırakılmasında epeyi güçlükler vardı. Sonradan işe A.B.D. de karıştırıldı. Suriye, Filistin ve Mezopotamya'da manda konusunda incelemeler yapmak üzere, King-Crane Komisyonu kuruldu ve 1919 yılı Temmuzunda bölgeye gönderildi.⁵

28 Haziran 1919 da Almanya ile barışın imzalanmasıyla Paris Barış Konferansı'nın üzerinden önemli bir yük kalkmıştı. Bundan sonra gündemde Orta Avrupa Milletleri ve Türkiye barışından başka manda meseleleri yer alacaktır. Ancak Paris'teki İtilâf Devletleri delegasyonları arasında, Türkiye barışı ile mandalar konusunda görüş ayrılıkları başgösterdi. Fransızlar, Türkiye barışının Amerikan mandasının karara bağlanmasına kadar geciktirilmesini olumlu karşılarken, İngilizler birinci konuya daha fazla önem vermekteydiler. Fakat A.B.D. Başkanı Wilson, Türkiye üzerinde şimdilik bir sorumluluk yüklenmemesi hususunda kendi meclislerince uyarılmıştı.⁶ İngilizlerin Suriye üzerindeki emellerinden kuşkuya kapılan Fransız Başvekili Clemenceau, Türkiye barışı yapılmadan önce bu meselenin karara bağlanmasını istemekteydi. Paris'teki barış görüşmelerini yürütmekte olan İngiliz delegasyonu başkanı Balfour ise, Suriye'nin Fransa'ya bırakılmasından korktuğunu, fakat mevcut şartlar altında başka bir çözüm yolu da bulunmadığını söylemekteydi.⁷ Böylece görüşmeler, netice alınamadan Eylül ayına kadar sürüp gitti. Clemenceau, resmi görüşmeler dışında da şiddetli bir kampanya başlattı. İngiltere'yi Suriye üzerinde bir anlaşmaya zorlamak için şiddetli girişimlerde bulundu. Bütün Arap meselesini Suriye'nin geleceğine bağladı. Yayın yoluyla yapılan bu propagandalarda İngiltere suçlandırılıyordu. İngilizler, Fransız Hükümeti'ni bu saldırılardan dolayı protesto ettilerse de buna karşı Fransızlar, bu

⁴ Kürkçüoğlu, s.103

⁵ Dr. Seçil Akgün, General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Raporu, İstanbul, 1981, s.59 vd.

⁶ L. Evans, Türkiyenin Paylaşılması , Çvr: Tefik Alanay, İstanbul, 1972, s.188 vd.

⁷ Evans, 195-6.

konuda dosyalarının kanıtlarla dolu olduğunu bildirdiler.⁸ Neticede Fransa'nın istediği oldu. Nitekim İngiltere, Clemenceau'nun yıpratıcı politikasını daha fazla karşı duramamıştı. Hatta Balfour'a göre, İngiltere, Fransa ve A.B.D., Suriye meselesi yüzünden kendi kendilerini içinden çıkılmaz karışık bir duruma sokmuşlardı. Meselenin Sykes-Picot anlaşması çerçevesinde çözümlenmesine karar verildi. İngiliz Başvekili Lloyd George, bu çözüm biçimini onayladı. Böylece Fransa'nın Protestolarına son verilmiş olacaktı.⁹ Suriye konusunda görüşmeler devam ederken,¹⁰ 15 Eylül 1919 da İngiltere, daha önce işgal ettiği Güney Doğu Anadolu'yu Fransa'ya bırakmayı kabul etti. Ancak Musul, Irak petrol sahalarından bir pay karşılığında İngiltere'de kalıyordu. Sykes-Picot anlaşmasının Anadolu ile ilgili bölümünün tek değişik noktası burasıydı¹¹.

Milli Mücadelemizin başlangıcından beri Fransızların, İngilizlere rağmen Türk milli akımını destekledikleri ve Türk milliyetçileriyle bir anlaşmaya varmak istedikleri dikkatlerden kaçmıyordu. Bunda her şeyden evvel Fransa'nın çıkarları ön plânda yer alıyordu. Amaçları Türkleri kazanmak ve onları İngiliz nüfuz ve çıkarlarına karşı kullanmaktı.¹² Gelişmeler, Fransızların Türkiye'nin geleceği açısından İngilizlerden daha sert ve kırıncı bir tutum ve davranış içinde olduklarını ortaya koymuştur. Hatta Fransız işgali altındaki Adana-Çukurova bölgesinden gelen haberler o derecede acı idi ki İngiliz işgali bir "ehven-i şer" olarak kabul ve Fransız işgaline tercih edilmekteydi. Çünkü Fransızlar, gittikleri her yere kan, ateş ve vahşet götürürlerken, İngilizler barışçı bir politika izleyerek fakir halka yardım etmeyi çıkarlarına uygun görüyorlardı.¹³ Her türlü yabancı işgaline karşı olan

⁸ Evans, 213-214.

⁹ Evans, s. 214.

¹⁰ Suriye meselesi, 18-26 Nisan 1920 tarihleri arasındaki San Remo konferansında tekrar görüşülerek karara bağlanacaktır. Bu karar, Suriye'nin Fransız mandası altına konulmasıdır (Shaw, s.397).

¹¹ Shaw, II, s. 385.

¹² Dr. Selahi R.Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, Ankara, 1973, s.195-196.

¹³ Dr. Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, II, Ankara, 1973, s.210.

Mustafa Kemal Paşa, bu noktada, Kilikya'da İngilizleri Fransızlara tercihin yanlış olduğu¹⁴ kanaatindeydi. Onun başlangıçtan beri rehber edindiği tek prensip, milli kurtuluş çareleri aramaktı. Bunun içindir ki Mustafa Kemal Paşa, siyaseten ve fiilen her türlü tedbire başvurmayı gerekli görmüştür. Sivas Kongresi'nin 9 Eylül günkü toplantısında, Garbi Anadolu Umûm Kuva-yı Milliye Kumandanı olarak görevlendirilen Ali Fuad (Cebesoy) Paşa, aynı zamanda Kilikya ve Güney Anadolu'daki milli müfrezelerin de komutanı sayılmıştır¹⁵. 15 Eylül 1919 tarihli Suriye ve Kilikya'daki işgal kuvvetlerinin tebdili hakkındaki İngiliz-Fransız anlaşmasından sonra Mustafa Kemal Paşa, 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'e Hey'et-i Temsiliye adına gönderdiği yazıda, Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransızlara işgal ettirilmemesini, işgal etseler bile barındırmamak için gerekli her türlü tedbire başvurulmasını¹⁶ bildirdi. Fakat Fransızlar, Ekim sonu ile Kasım başlarında İngiliz işgal kuvvetlerinin yerini aldılar. Mustafa Kemal Paşa 1 Kasım 1919 da Everek (Develi) Belediye Başkanlığı'na gönderdiği yazıda ise, Kilikya Kuva-yı Milliye Kumandanlığına Binbaşı Kemal Bey'in, yardımcılığına da Osman Bey'in tayin edildiğini ve Kemal Bey'in Kozanoğlu Tufan Bey, Osman Bey'in de Aydınoglu Doğan Bey müstear adlarını taşıyacaklarını¹⁷ bildirmek suretiyle bölge-de fiili teşkilatlanmayı başlatmış oldu. Konunun önemine binaen Hey'et-i Temsiliye 4 Kasım 1919 da aldığı bir kararla, uluslararası hukuk kurallarına ve mütareke şartlarına aykırı olarak işgal edilmiş bulunan Maraş, Urfa ve Antep'in boşaltılması ve Fransızlara devredilmesinin bütün Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri merkezleri ile Belediye reisliklerince İstanbul'daki İtilâf devletleri temsilcileri, Avrupa ve Amerika kamuoyu nezdinde protesto edilmesini¹⁸ istedi. Bunu telgraflarla ilgili mercilere bildirdi. Bu meyanda 6 Kasım 1919 da Erzurum

¹⁴ Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baysal, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ankara, 1974, s.56.

¹⁵ Tansel, II, s. 217.

¹⁶ Baykal, s. 34.

¹⁷ Atatürk'ün Tamim ve Telgraf Beyannameleri, IV Yay. Haz. Nimet Arsan, Ankara, 1964, s. 110.

¹⁸ Baykal, s. 44.

Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti merkez heyetine gönderilen yazıda, "Binaenaleyh bilumum Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti heyeti merkezi ve idareleri, belediye riyasetleri, eczayı memaliki Osmaniyeden olan bu mahallerin bu defa da Fransızlar tarafından işgal edilmekte olmasını telgrafnamelerle İtilâf devletleri mümessillerine Avrupa ve Amerika eskârı umumiyesine iblağla protestolarda bulunulması ve bu haksızlığın tashihini sureti katiyede talep eylemesi lüzumu tamim kılınır.¹⁹ denilmekteydi. Kastamonu vilâyeti Belediye ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti reisliklerine Mustafa Kemal imzasıyla gönderilen yazıda da Suriye itilafnamesinin milletler tarihinde yeni bir haksızlık ve tecavüz safhasını açtığı, milletimizin Erzurum ve Sivas Kongrelerinde haklarını müdafaa yolundaki azim ve kararını bütün dünyaya ilân ettiği binaenaleyh istiklâlîne kasteden böyle kararlara asla boyun eğmeyeceği vurgulanmakta, yazının ikinci ve üçüncü maddelerinde aynen şu hususlara yer verilmekteydi.²⁰

"2 - Halep'i hariçte bırakarak şehri mezkûrün garbinden geçmek ve Urfa, Antep, Maraş ile Adana vilâyetimizdeki ekseriyet-i kahiresini İslâm Türk teşkil eden zengin topraklarımızı havzayı zülüm ve ittisafına dahil eden ve şimale doğru taa Harput, Sivas'a kadar uzanıp bu mübarek şehirleri de dahilîne alarak badehu Sivas'tan cenuba Mersin'e kadar temadi eden bir hudut ile Şarki Anadolu'yu Garbi Anadolu ile yekdiğerinden ayıran bir mıntika Fransız nüfuz ve idaresine girecek.

3 - İtilâfnamenin Suriye'ye ait kısmında tekmil Berut vilâyetinin Fransızlar tarafından işgal edilmek suretiyle dindaşlarımızın en zengin sahil aksamından mahrum edilmek istendiği ve güya Araplara kalan Şam, Hama, Humus ve Halep mıntikasında Fransızların iktisadi ve sinai nüfuzları altına sokulması takarrur eylediğini zıkr ile iktifa ederiz. "

Hey'et-i Temsiliyece, 7 Kasım'da, Fransız işgalinin halk ve milli kuruluşlar tarafından protestoya devam olunması mutasarrıflıklara yazılmış²¹ 9 Kasım'da Antep, Adana, Sıs, Mersin, Cebe-libereket Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetlerine çekilen telgrafta, ". . . Binaenaleyh Türk Hükümeti aksamından olan işbu mevakinin

¹⁹ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, IV, s.115.

²⁰ Nurettin Peker, 1918-1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İstanbul, 1955, s. 108.

²¹ Baykal, s. 48.

Fransızlar tarafından işgaline bilumum Memurin-i hükümetle Müdafaa-ı Hukuk Heyet-i Merkeziyeleri ve belediye reisleri tarafından efkâr-ı umumiye ve Amerika nezdinde protesto edilmesi ve bu haksızlığın tashihinin talep olunması tebliğ olunur" 22 denilmiştir. 14 Kasım'da da bizzat Hey'et-i Temsiliye, Suriye İtilâfnamesinin vatan ve milletimizi ilgilendiren maddelerine ve milletimizin bu gibi canice kararlara asla boyun eğmeyeceğinin ilân ve tamimine karar vermiş, 23 16 Kasım'da bir "protestoname" yayınlamıştır. 24

Maraş, Urfa ve Antep'in Fransızlar tarafından işgalini protesto eden ve Erzurum'dan ilgili makamlara çekilen telgrafın metni 23 Kasım 1335 (1919) tarih ve 46 sayılı Albayrak gazetesinde yer almaktadır. Ancak Albayrak gazetesi bu telgrafın baş ve sonuna bazı açıklamalar ve yorumlar koyduktan başka konu ile ilgili bir de başmakale yayınlamıştır. Telgrafın ön kısmında "Mühim Bir Müracaat" başlığı altında, Erzurumluların, Suriye İtilâfnamesinin öngördüğü amacın milletimiz için kıyamet hazırlamaktan başka bir şey olmadığını ve bu kararların hak, adalet ve insanlık esaslarıyla bağdaşmadığını dikkate alarak ruhlarından kopan en hakiki ve derin bir teessür ve galeyanla durumu dünya kamuoyu ve insanlık önünde protestoya karar verdikleri bildirilerek, sözkonusu telgrafın İtilâf Devletleri temsilcilerine, tarafsız devletlerin büyükelçiliklerine, Paris Sulh Konferansı'na, Amerikan Senatosu ve basınına, Hey'et-i Temsiliye'ye çekilmiş olduğu haber verilmektedir. Durumdan Padişah ve Sadrazam da haberdar edilmiş, telgrafın İngilizce ve Fransızcaya tercüme ettirilerek bütün dünyaya duyurulması hususu da Babıâli'den istirham olunmuştur.

Telgrafname Sureti

Türklerle meskün vilâyetlerimizin de İngiltere ve Fransa Hükümetlerinin akdettikleri Suriye İtilâfnamesiyle muntaka-ı nüfuza ayrıldığını ve mütarekenamenin ahkâmını ihlâl ile husûle getirdikleri işgalleri ve bu maksada göre idameye, tevsiya çalıştıklarını kemal-i teessürle Avrupa matbuatından öğrendik.

22 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim ve Telgrafları, V, Hazırlayan : Sadı Borak Dr. Utkan Kocatürk, Ankara, 1972, s. 126-127.

23 Baykal, s.56.

24 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, İv, s.124-125.

' İalep'in şimalından Diyarbekir dahilinde Siverek'e ve oradan Elaziz, Malatya dahil olmak üzere Sivas'a ve Sivas dahil olmak üzere Mersin'in garbına temdid edilecek hatlarla ayırmak istenilen aksam-ı vatanın her parçasında nüfusi, harsı, ictimai, iktisadi ekseriyet ve tefevvukun bize aidiyeti bütün cihanın vesaiki- i ilmiyye ve fenniyyesiyle sabit ve mütahakkak iken aksedilen bu itilâf zât-ı hak ve adaleti cerihadar-ı zillet ve hakaret etmez mi? Wilson prensiplerinin altına imzalarını koymuş ve medeniyyet ve insaniyetin pişvâları sayılmış olan bu iki devlet-i muazzamanın şu yoldaki hareketleri vicdan-ı beşeriyeti kanatacak bir vazîyet-i elime tevliid eylemez mi ? Asırlarca süren zulm ve işkence neticesinde milyonlarca masumun kanı pahasına bin türlü müşkilâtı iktihamla elde edebilen desatir-i insaniye ve esasat-ı hukûkiyenin böyle bi-mehaba çığnenmesi Avrupa medeniyeti için bir damga-yı hicab teşkil etmeyecek mi?

"Ey Avrupa ve Amerika'nın siyasi entrikalarından uzak fâzıl münevver insanlar ! Size hitap ediyoruz : Dünyada hak ve adaletin gasb ve zülme tahavvülünü mucip bir inkulâb-ı ma'kûm mu vücud buluyor? Yoksa beşeriyet, hak ve adaleti atının na'lına bağlayan, fazilet ve insaniyeti çizmesinin mahmuzlarına rabteden kanlı mütegalıblerin yaşadığı tarihin muzlım devrelerine mi ric'at ediyor ?

"Mağlûbda hak ve şeref tanımayan edvâr-ı kadımede bile Suriye İtilâfnamesinin misline tesadûf edilemeyeceğini zanneyliyoruz. Acaba gayr-ı meskûn ve hiç bir kavmin hakk-ı tarihî ve ictimaisi taallük etmemiş bir küt'a-ı arz mı keşfedilmiş ki muntıka-ı nüfuza tefrik olunuyor ?

"Beşbin senelik kadim bir tarih sahibi bulunan biz Türkleri her türlü hak ve hürriyetten mahrum etmeğe çalışmak demek olan bir itilâfı Avrupa ve Amerika milletlerinin aşk-ı adalet ve sevda-yı hürriyet ve insaniyetle çarpan mübeccel kalbleri kabul edecek mi ? Esir yaşamamış ve esir kalmamak için ölüme can atmağa müştak bulunan biz Türklerin kanlarını akıtmak ve bununla büyük ve tarihî bir milletin imhasına bedel küçük Ermenistan vücuda getirmek arzusuyla bi itilâfa lüzum görülmüşse bu dolambaçlı ve çetin yollara ne hacet var idi ? Afrika'nın siyah adamlarından, Okyanusya adalarının nim-vahşi sekemesinden bir kaç milyon yırtıcı vatanımıza saldırsın, çocuklarımız beşiklerinde, kadınlarımız haremsara-yı ismetlerinde ve hakk-ı namusuna hakim olan erkeklerimiz de dağlarımızda boğdurulsun.

"Ey beşeriyetin hakkı seven âdil evlâdları ! Bu türlü düşünmek karşısında bulunup bulunmadığımızı siz takdir ve ilân buyurunuz ... Eğer kitaplarda gördüğümüz medeniyet mevcut ise ve bir insanîyet âlemi var ise ve eğer dünyada hak ve adaletle bir mevki' verilmiş ise bunu isbat ve irâ'e etmek beşeriyet-i fâzıla için bir vazifedir. İşte esasî emperyalizme dayanan bir emelin mahsülû olan Türkiye mukasemesi ve Suriye İtilâfnamesiyle o mübeccel mefkûre-i beşer, insanîyetin miras-ı irfanî imha ediliyor.

"Biz bu feryâdnamemizle beşeriyet-i fâzılayı vazifeye davet ediyor ve İngiliz, Fransız efkar-ı umumîye ve müneveresini bu işte pişvâ göreceğimizi ümid ediyoruz. Hakkın ölmez, tarihin susmaz olduğunu tül-i emel sahibi siyasîlerin nazar-ı dikkatlerine bir kere de Ey Garbin Fâzil İnsanları ! Siz vaz'ediniz.

"Tarihin emsâlini kaydetmemiş olduğu Türkiye hakkındaki bu tasavvurların önüne geçmek, cerihadar edilmek istenilen hak ve adaletin te'min ve mahfuziyetine hasr-ı eylemek vezifesini beşeriyetten, cihan efkâr-ı umumîyesinden istirham ederiz. Beşeriyet-i fâzılanın o tasavvurlara vücud vermeğe imkân bırakmayacakları ümidini bir kerre daha ızhar ve hür olmayacaksak esir de yaşamayacağımızı ve mukaddesatımızın hülâsası olan bu hedefe vüsul için tekâmül mevcudiyetimizi fedaya hazır bulunduğumuzu âlem-i medeniyetin müşfik insanîyetkâr kalblerine hürmet ve itimadla ilân eyleriz.

Bu telgrafın alt kısmında Albayrak gazetesi "Kurûn-ı Vustâdamız?" başlığı ile şu sorulara yer vermektedir : "Suikasta maruz kalan müslümanların hayatını, hukukunu, mukaddesatını pahalya maletmeğe çalışmalarına mani olunabilir mi? Tarihi, ictimâî, harsî gibi hakîki ve kat'i alâkalarına merbut buldukları vatanlarını bir yangın yerine çevirmeden Türkleri Anadolu'dan mahrum etmenin imkânsızlığını neden iddia etmeyelim? Bu kanlı icraatı deruhte edecek âlem-i medeniyette bir devlet ve millet çıkarsa bütün medeniyet ve insanîyetten istikrah ile mütecildane hareketlere kıyam etmekten neden çekinilsin ? Dünyada hak, adalet, insanîyet, fazilet gibi beşerin mukaddesatı da umumî addedilmezse, şahsî ve hodhamâne hissiyata tabî tutulursa cihana yeni bir tufan istemekten niçin ictinab edilsin ? Türk Tarihi kapanırken dünyanın bir yangın yeri haline gelmesini temenni etmekten sakınmakta mana kalır mı? Madem ki insanîyet iflâs etmiş oluyor, madem ki hak ve adalet cihandan koğulmuş bulunuyor, madem ki hırs ve hodkâmlık hakîm-i mukadderat mevkiline girmiş oluyor . . . böyle cihatın lâyıku yanmak, kül

olmaktan başka ne olabilir ?"

Türklerle meskün Osmanlı vilâyetleri Mondros Mütarekesi hükümlerine ve devletler hukuku kurallarına aykırı olarak İtilâf devletlerince işgal edilmiştir. Erzurumlular, daha önce, İzmir'in işgali üzerine de vilâyet merkezinde ve vilâyete bağlı idari birimlerde mitingler düzenlemek, ilgili mercilere telgraflar çekmek suretiyle olayı şiddetle protesto etmişlerdi.²⁵ Erzurum, Sivas, Van, Bitlis, Elaziz ve Diyarbakır'den oluşan "Altı Vilâyet" in Ermenilere verileceği haberleri karşısında, derhal harekete geçerek önce bir vilâyet kongresi (17-22 Haziran 1919) düzenlemişler, ardından Erzurum Kongresi ile millî hudutlar dahilinde vatanın bir bütün olduğu, ayrılık kabul etmeyeceği ilkesi ortaya konulmuştur. Erzurumluların Maraş, Urfa ve Antep'in işgaline gösterdikleri tepkiler de aynı çerçeve içerisinde değerlendirilmelidir.

Her vatan köşesi işgale uğradıkça Erzurumlu haklı olarak sesini yükseltmekte ve siyasi ihtiras peşinde kbsan İtilâf devletleri ricalini şiddetle takbih etmektedir. Yukarıda sözkonusu edilen telgrafta bu husus açıkça görülmektedir. Bu telgraf aynı zamanda Türk'ün hak, adalet ve insanlık anlayışını yansıtmaktadır. Yüzlerce yıl hakın olduğu milletlere hakça, insanca ve 'adil bir yönetim uygulayan ve bunu idare sisteminin temel felsefesi haline getiren bir millet, başkalarından da kendisine karşı aynı davranışını gösterilmesini beklemektedir. Fakat bununla birlikte millî karakterlerin farklı olduğu gerçeğini öğrenemenin, kendisinde var olan değerlerin başka milletlerde bulunması gerektiği yanılığının acı sonuçları karşısında isyan duygularını dile getirmektedir. Sözkonusu telgraf münasebetiyle Albayrak'ta²⁶ neşredilen başmakalede, "Halkımızın Amerika, Avrupa ve bütün cihan eskâr-ı Umumiyesine karşı ref ettikleri feryadı ihtiva eden ve bu sayımızda münderic bulunan hazin ve derin te'siri pek muhik buluyor ve hakk-ı hayatı tehdit edilen bir milletin kalbi sadalarını ifade eder bir kıymette görüyoruz. Bu samimi ve ruhi sadaların cihan eskâr-ı umumiyesince lâyük olduğu ehemmiyet ve şefkatle karşılanacağını kuvvetle ümid ediyoruz." denilmekteydi. Galip devletlere ithaf olunan bir başka makalede²⁷ de şunlar kaydedilmekteydi : "Bir damla insan kanının akmasına razı olmadıklarımızı ilân eden

²⁵ Bekir Sıtkı Baykal, "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali ve Bu olayın Doğu Anadolu'daki Tepkileri" Belleten, XXXIII (1969), s.517-575.

²⁶ Albayrak, 23 Teşrinisani 335 (23 Kasım 1919) Sayı 46.

²⁷ Albayrak, 27 Teşrinisani 335 (27 Kasım 1919) Sayı 47.

galipler, ikinci bir selin menbainı kendi kalblerinde, kendi kalemle-
rinde aramayı unutmamalıdır. "

Özetlemek gerekirse, Maraş, Urfa ve Antep'in Fransızlar tarafından işgali, bütün yurttaki büyük üzüntü ile karşılanmıştı. Vaktiyle İngilizlerin mütareke hükümlerine aykırı olarak Maraş, Urfa ve Antep'i işgal ettikleri şimdi ise İngilizlerin yerine Fransızların gelmesinin mütarekenin bir defa daha ihlali sayıldığı vurgulanmıştır. Esasen mesele, bir İngiliz ya da Fransız tercihindendir değil, bir vatan parçasının işgalinde ısrar ve devam olunmasından kaynaklanmaktadır. İşgal olayı haksızdır ve her ne suretle olursa olsun derhal ortadan kaldırılmalıdır. Binaenaleyh Mustafa Kemal Paşa, Hey'et-i Temsiliye reisi sıfatıyla Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti ve Belediye reislerini derhal harekete geçirecek işgal karşısında sessiz kalınmamasını ve gereken tepkinin gösterilmesini sağlamıştır. Onun bu husustaki görüş ve çabaları o kadar etkili olmuştur ki Erzurum'dan gönderilen protesto telgrafı, Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu Müdafaa-ı Hukuk ve Belediye Reisliklerine göndermiş olduğu telgrafla ve 16 Kasım 1919 tarihli protestoname ile mahiyet itibarıyla büyük bir benzerlik arz etmektedir. Nitekim İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Sir de Robeck 12 Kasım 1919 da Lord Curzon'a göndermiş olduğu raporunda, "İstanbul'daki yüksek komiserlere çeşitli yerlerden gelen telgrafların hemen hemen aynı formun tekrarı ibaret olduğu"nu²⁸ yazmaktadır. Anlaşılmaktadır ki burada metnini sunduğumuz protesto telgrafı Erzurum'dan gönderilmiş olmakla birlikte Türk Milletinin ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmekte, başka bir ifade ile ulusal arzu ve isteğe tercüman olmaktadır.

²⁸ Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk 1919-1938), c.I, Ankara, 1973, s.222.